

ANTİK KAHRAMANDAN ANTİ KAHRAMANA: KAHRAMAN KAVRAMININ KÖKENİ VE GELİŞİMİ*

Berrin TURAN TİLBE **

“Başka başka çağlarda başka başka oyunlar oynanır”

Wittgenstein

Öz: Neredeyse kahraman teriminin var oluşu ile eş zamanlı olarak tarihsel bir düzleme oturtulan ve kökleri Antik Yunan devri yapıtlarına dek uzanan anti-kahraman kavramı, günümüzde edebi ve görsel anlatılar sayesinde son derece popüler haldedir. Ancak tüm bu tarihsel geçmişine ve popülerliğine karşın anti-kahraman, sınırları ve özellikleri net olarak belirlenemeyen, ne olduğundan ziyade ne olmadığı üzerine odaklanan bir muğlaklığa sahiptir. Genel manada ‘bir eserin geleneksel kahraman özellikleri taşımayan başkişisi’, ‘kahramanın anti tezi’ olarak belirlenen anti-kahramanın karşıtlık ilkesinin pratiği olarak roman metinlerine yansıdığı; toplumsal değerlere, insanın var olma biçimine, dünyaya bakışa dair alışılmış yaklaşımların karşısındaki kutbu temsil ettiği görülür.

Bu makalenin odağında anti-kahraman teriminin tasviri, kökeni ve gelişimini ortaya koymak yer almaktadır. Ortaya çıkışını karşıtlık ilkesine borçlu olan anti-kahraman teriminin anlaşılabilirliği için kahraman teriminin tanımından yola çıkılacak ve kahramanın tarihsel süreçte geçirdiği değişimlerin tespitinden yararlanılacaktır. Roman türünün ortaya çıkışıyla kahramanın değişen özelliklerine vurgu yapılarak anti-kahramanın varlığı ve süreç içerisinde kurmaca metinlerde kendini nasıl konumlandığı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anti-kahraman, kahraman, roman kahramanı, başkişi

Abstract: The concept of anti-hero that dates back to works of art in Ancient Greece period and emerges in historical timeline almost simultaneously with the existence of the term “hero” is so popular today thanks to literary and visual narrations. However, anti-hero is an ambiguous concept that does not have clear borders and characteristics and focuses on what it is not instead of what it is despite all these historical backgrounds and popularity. It is seen that anti-hero who is generally defined as “a protagonist having non-traditional hero characteristics”, “anti-thesis to hero”, and is reflected as the contrast principle in the novel as a practice represents the point which is opposite to social values, human being, and common approaches to the world.

This article argues the definition of the term “anti-hero”, its roots, and development. Based on the definition of the term “hero”, the changes of hero in historical process is going to be referred in order to understand the term “anti-hero” emerging thanks to the contrast principle. The existence of the term “anti-hero” and how it is shown in fictitious texts during the process is going to be presented by emphasising hero’s changing characteristics after appearance of the genre novel.

Keywords: Antihero,Hero,Protagonist,the novel protagonist.

* Bu çalışma Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programında hazırlanmakta olan “Türk Romanında Anti-kahraman (1923-1950)” adlı tezden yararlanılarak üretilmiştir.

** Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

Kahramanın Kökeni ve Etimolojik Yapısı

Tarihsel olarak bakıldığında son derece köklü bir geçmişe sahip olan kahraman kavramı insanın varoluşundan bugününe kadar hayatta, sanatta ve temel araştırma konumuz olan edebiyatta adına yakışır şekilde kendine yer edinir. Kökeni Farsçaya¹ dayanan ‘kahraman’ sözcüğü Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde üç farklı kullanım şekliyle tanımlanır:

1. Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit;
2. Bir olayda önemli yeri olan kimse;
3. Roman, hikâye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde en önemli kişi. “Kahraman”. *Büyük*

Türkçe Sözlük. Erişim: 20 Aralık 2018. <http://sozluk.gov.tr/>

Kelimenin İngilizce karşılığı olan “hero” ise, Cambridge sözlükte şu şekilde tanımlanır:

1. Cesur Kimse: İnsanların saygı duydukları veya onlara hayran oldukları cesur veya iyi şeyler yapan biri

2. Ana Karakter: Genellikle iyi olan bir kitapta veya filmdeki ana erkek karakter.

“Hero”. *Cambridge Dictionary*. Erişim: 20 Aralık 2018. [https://dictionary.cambridge.org/tr/Oxford İngilizce sözlük'te ise Hero:](https://dictionary.cambridge.org/tr/Oxford%20İngilizce%20sözlük/te%20ise%20Hero)

1. Antik çağlarda tanrılar tarafından bahşedilmiş insanüstü güç, cesaret ya da beceri gibi özelliklere sahip olan daha sonraları yarı tanrı ya da ölümsüz bir varlık olarak gösterilen erkek.

2. Cesur ya da asil bir eylem gerçekleştiren kimse; ünlü savaşçı.

3. Hiçbir iş, ödül ya da kurumla bağı olmadığı halde olağanüstü cesaret, dayanıklılık, olgunluk sergileyen erkek; başarıları ve asil özelliklerinden dolayı saygı gösterilen, hayranlık duyulan erkek.

4. Bir efsane ya da mitin konusu olan erkek; bir hikâye ya da şiirin ana erkek karakteri biçiminde tanımlanır. “Hero”. *Oxford Dictionaries*. Erişim: 20 Aralık 2018. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/hero>

Homeros'ta Yunan Kahraman Tipleri adlı teziyle kelimenin etimolojik kökenlerini ortaya koyan Laftsidis'e göre ise kahraman başlangıçta “ata” anlamındadır. Tarihsel süreç ile birlikte kahraman kelimesi “cesur savaşçı” anlamına bürünür ve Laftsidis bunu vazife kahramanı olarak nitelendirir. Edebi eserlerde ise kahraman seyirci veya okurların ilgisini üzerlerine topladıkları için kahramandırlar. Buradaki kahraman vurgusu ise herhangi bir olayın başkışisi anlamındadır (Laftsidis, 1993: 16). Bu noktada kahraman muhtevası gereği ikircikli bir yapıya bürünür.

Hem Türkçe hem de yabancı dil tanımlamalarından da anlaşılacağı üzere kahraman dendiğinde ilk akla gelen yiğitlik, cesurluk vb. özelliklerdir. Dünyaya gelişinden bu yana insan,

¹ Kahraman kelimesi dilimize Farsçadan girmiştir. İran mitolojisinde Şah Tahmuras'ın Kah-tarasp tarafından tahtından mahrum edilen oğlunun adıdır. (Erişim: 20 Aralık 2018 <http://www.nisanyansozluk.com/?k=kahraman>)

zor durumlar karşısında kurtuluş umudu olarak çoğunlukla bir kahraman arayışı içine girer. Öyle ki genel geçer dünyadaki bu arayış, zamanın ilerlemesiyle birlikte öncelikle sözel anlatılarda, daha sonra ise yazılı metinlerde ifade edilmeye başlanır.

“Kahramanın Sonsuz Yolculuğu” isimli kitabıyla kahramanın yaratıldığı coğrafyanın ve toplumun izlerini taşımasına rağmen kültürlerarası değişmeyen evrensel bir öze sahip olduğunu ortaya koyan Joseph Campbell ise kahramanı şu şekilde tanımlar:

Kahraman, yerel ve kişisel tarihsel sınırlamalarla çatışarak onları aşmış ve genel geçerliği olan, olağan insani biçimlere ulaşmış olan kadın ya da erkektir. Böyle birinin tasavvurları, fikirleri ve esinleri insan yaşamı ve düşüncesinin temel pınarlarından taptaze çıkar. Bu yüzden onlar yeteneklidir, mevcut, çözülen toplumdan ve ruhtan değil, toplumun yeniden doğduğu tükenmez kaynaktadırlar.(Campbell, 2013,30-31)

İlk edebi yansımalarda kahraman kavramı, sözlükteki ilk anlamı olan yiğitlik özelliğine paralel olarak ilerler. Ancak zamanla kahraman kavramı ilk akla gelen anlamının dışında, bir eserde yalnızca ana karakter olarak belirlenir. Bu noktada kahraman artık ilk akla gelen niteliksel özelliklerinden arınır. Eser kahramanında kahraman özellikleri bulunmayabilir. O yalnızca kurgulandığı eserin ana karakteridir. Böylece kahraman dendiğinde niteliksel özelliklerin yanı sıra, niteliklerinden arınmış yalnızca teknik bir tanım olarak kurmaca bir eserin ana karakteri anlamı doğar.

N. Frye, *Eleştirin Anatomisi* isimli kitabında kahraman kavramını kurmaca düzleminde inceler ve kurmaca eserlerdeki kahraman tipini beş gruba ayırır:

1. Tür bakımından diğer insanlardan ve onların çevresindeki insanlardan nispeten daha üstün olan kahramanlar ilahî yaratılışlıdır ve onlar hakkındaki bir hikâye bir tanrı hakkındaki hikâyeye ortak özellikler taşıyarak mit haline dönüşür.
2. Kurmaca metindeki kahraman, diğer insanlara ve çevresine göre derece bakımından üstünse tipik bir romans kahramanıdır. Romans kahramanlarının eylemleri olağanüstüdür ancak kendisi insan olarak tanımlanır. Romans karakteri, doğanın olağan kanunlarının kısmen askıya alındığı bir dünya üzerinde hareket eder. Cesaret ve sabrı normal bir insana göre olağanüstüdür. Romansın ön kabulleri bir kez kurulduğunda; büyük silahlar, konuşan hayvanlar, dehşetli canavarlar, cadılar, mucizeler, tılsımlı eşyalar hiçbir olasılık kuralını ihlal etmezler. Bu kahramanlarla ilgili anlatımlar mitem ayrılarak daha çok efsane, masal, halk hikâyesi vb. sınıflara dâhil olurlar.
3. Kendi türüne göre herhangi bir üstünlüğü ya da olağanüstü özellikleri yoksa o kahraman bir liderdir. Otoriteye, tutkulara ve herkesten fazla ifade özgürlüğüne sahiptir. Fakat diğer iki grubun kahramanlarından farklı olarak yaptığı eylemlerin tümü, sosyal eleştiri ve doğanın düzenine

uygun olarak gerçekleşir. O, tabiat kanunlarına hükmedecek kadar güçlü değildir. Bu kahraman, çoğunlukla epik ve tragedyanın kahramanıdır.

4. Kahraman diğer insanlardan ve çevresinden üstün değilse, o sıradan insanlara benzer. Bu aşamada kahraman sözcüğünü muhafaza etmenin ve bu sıfatı kurmaca bir metinde taşımanın zorluğu ortaya çıkar. Bu zorluk, olağanüstü herhangi bir yeteneği olmayan bu tipi kahraman modelinin bir taklidi olarak komedi ve gerçekçi kurmacanın karakteri biçiminde değerlendirmeyi de zorunlu hale getirir.

5. Kahraman, güç ya da zekâ bakımından normalden daha aşağı seviyedeysen, okuyucu kahramana tepeden bakıyorsa ya da kahramanın sonsuz hareket özgürlüğüne imreniyorsa bu kahraman ironik bir tiptir. (Frye, 2015:59-61).

Frye Avrupalı kurmacanın XV. yüzyıldan bugüne ağırlık merkezini adım adım listenin aşağılarına doğru taşıdığını belirtir. Ona göre son yüzyılda en ciddi kurmaca seriler bile ironik kipe doğru meyilemeye başlar (Frye, 2015:61).

Umberto Eco, kurmaca yapıtların her hâlükârda okunacağını çünkü onlarda yaşamımıza anlam verecek formülü aramakta olduğumuzu söyler ve insanların, yaşamı süresince, neden dünyaya geldiğini ve yaşadığını söyleyecek bir ilk öykünün arayışı içinde olduğunu belirtir. Eco, bu yapıtlarda bazen kozmik bir öykü aranırken, bazen de kendi bireysel öykümüzü aradığımızı, kimi zaman kendi bireysel öykümüzü evrenin öyküsüyle karşılaştırmayı umduğumuzu ifade eder (Eco, 2009: 159). Umberto Eco'nun bu düşünceleri, kurmaca metinlerde kahraman algısı değişse de kahraman ihtiyacının her zaman hissedildiğini ortaya koyar.

Roman Kahramanı

*“Emma Bovary denen kız hiç yaşamadı;
Madame Bovary kitabı ise sonsuza dek yaşayacak”.*

Nabokov

Romandan önceki geleneksel türler olan sözel anlatılarda dünya bütünsel bir bakış açısıyla ele alınarak, öznelliği vurgulanmayan kahramanlar üzerinden kurgulanır. Kahraman özerk değildir ve toplumun faydası gözetilerek, toplumsal idealler doğrultusunda konumlandırılır. Roman kahramanının çok boyutluluğu henüz söz konusu değildir. Anlatıları aktaran kişi henüz metne dâhil olmamıştır; çünkü anlatılan kolektif bilincin tezahürüdür. Ancak zamanla sözel anlatılarda gerçekleşen değişim, anlatıcı, kahraman-karakter bağlamı ve olay örgüsünde değişikliklere yol açar. Sözel anlatılardaki idealizm romanda yerini hayata ve gerçeklerine bırakmaya başlar. Bu süreçte roman kendinden önceki türlerin mitik ve destansı unsurlarından sıyrılarak bireye ve tecrübelerine odaklanır. Çağının egemen anlayışına uygun olarak roman bireyi ve gelişimini temel alır. Kantarcıoğlu bu durumu şöyle açıklar:

Büyük trajedi ve destanda insanın evrensel değerlerini temsil eden evrensel tipler yaratılmıştır. Geleneksel roman ise, neorealist felsefenin gerçek kavramı ışığında insan gerçeğini ve değerlerini tecrübeye dayamış ve tecrübe sonunda varılan genellemelerle ifade etmiştir. Geleneksel romanda belli bir zaman ve mekân ve belli bir kültür ortamı içinde, belli bir kişinin yaşadığı değişme ve olgunlaşma süreci sonunda vardığı değerleri bütün evrende değilse de, belli bir zaman ve mekânda belli bir toplumun bütün bireyleri için geçerli olan sosyal değerlerdir. Böylece romanda insan, destan ve trajedi kahramanının sahip olduğu evrensel boyutları kaybetmiş, sosyal bir tip olmuştur (Kantarcioglu, 2007: 19).

Roman birtakım unsurlardan örülmüş bir sistemdir. Bu sistemin oluşmasında vaka, dil, kişi ve teknik önemli rol oynar. Aslının benzeri olan dünya, kurmaca dünyaya dönüştürülürken başlıca ilgi odağı kişi olur. Çünkü diğer öğeler onun için vardır ve söz konusu dünya onun sayesinde bir anlam ve işlev kazanır (Tekin, 2017: 79). Modern romanla birlikte kişi, kişiler ya da şahıs kadrosu olarak betimlenen roman kahramanları, bazen cansız bir nesnenin veya bir hayvanın da ana karakter olabilmesi nedeniyle kahraman olarak nitelendirilmeye devam eder.

Roman unsurlarından biri olan kahraman, tip ve karakter biçiminde ikiye ayrılarak tanımlanır. E.M Forster roman kahramanlarını (kişilerini), yalınkat ve yuvarlak olarak ikiye ayırır. XVII. yüzyılda “humour” adı verilen yalınkat kişilere kimi zaman “tip” kimi zaman ise “karikatür” denmektedir. Yalınkat roman kişisi tek bir nitelik ya da düşünceden oluşur, katıksızdır. Tek bir cümle ile dile getirilebilirler. Okuyucuya tanıtıldıkları andan itibaren tekrar tanıtılmaları gerekmez. Olayların etkisiyle değişim geçirmeyen bu kahramanlar, ne zaman ortaya çıkarlarsa çıksınlar okuyucu tarafından kolayca tanınırlar. Yapısına birden çok nitelik girmeye başladığında kenarlarından kıvrılarak yuvarlaklaşmaya başlarlar. Tek bir söz ya da cümle onları anlatmaya yetmez. Roman boyunca bazen parlarken bazen karanlıklara gömülürler (Forster, 2007: 108-110). Kazandıkları farklılıklar ve bireysel özelliklerine yapılan vurgular bu kahramanların karakter olarak anılmalarına yol açar. Mehmet Kaplan tipi, basit ve sabit karakterli olarak tanımlar. Ona göre tipler, belirli bir dönemde toplumun inandığı temel değerleri veya hoşlanılmayan durumları temsil ederler. Ferdi yönleri ağır basan tipler ise karakterdir. Biricik, yegâne, basmakalıp olmayanları ise şahsiyet olarak tanımlar (Kaplan, 2001: 5-7).

Bireyci düşünce ve felsefenin başlangıç noktası olan XVIII. yüzyılla birlikte anlatı nitelikli eserlerin konusu kişi veya kişi hüviyeti kazandırılmış varlıklar etrafında şekillendirilir. Psikoloji biliminin kabul görüp gelişmesi ve yine birey merkezli eğitim anlayışının yerleşmesi de bu duruma katkı sağlar. XIX. yüzyıldan itibaren roman en popüler edebi tür olur ve klasik dönemini idrak ettiği bu yüzyılda zihinlere derin izler bırakan unutulmaz figürlerini ve kahramanlarını yaratır. Bu bağlamda XIX. yüzyıl romanı tam anlamıyla birey eksenli romandır (Tekin, 2017: 81).

Yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumun değerleri ile romancının değerleri arasında bir uyumsuzluk oluşmaya başlar. Bu zamana dek yarattığı kahramanlarla toplumsal normları vurgulayan romancı artık bu normları eleştirmeye ve yeniden yorumlamaya başlar. "Romancının bir aydın olarak sosyal değerleri eleştirmesi ve onları insan hayatının ihtiyaçlarına göre yorumlaması, romanın yapısında karakter unsurunu ön plâna çıkarır"(Kantarcioglu, 2007: 20). Karakter unsurunun ön plâna çıkması ile roman kahramanı, kahramanın taşıdığı tarihsel özden uzaklaşmaya başlar.

Roman kahramanı tarihsel açıdan incelendiğinde, kahraman anlayışı ve buna bağlı olarak kahramanın özellikleri ve tanıtılması konusunda büyük değişiklikler gösterdiği bir süreç ile karşılaşılır. Örneğin roman türünün değişme sürecinde önemli bir aşama olan Balzac'ın kişileri, ait olduğu mekânın ve taşıdığı fizyolojik özelliklerin yarattığı kahramanlardır.

Balzac'ın eserlerinde, tipik kahraman anlayışı doruk noktasındadır. Kahramanın bütün özellikleriyle belirlenmesi, ona en uygun karakterin verilmesi, bütün şartlarda onun varlığının kabul edilmesi bakımından, hikâyenin bütün elemanları devreye girdiğinde sosyal bir sınıfın, bir mesleğin, kuvvetli bir duygunun bütün vasıfları bu tipik kahramanda toplanır: Kahraman, bulunduğu mekânla sıkı ilişki halindedir; kahramanın portresi, fizyonomisindeki en küçük ayrıntılar üzerinde yoğunluk kazanır". (Bourneur,1989: 197).

Bourneur, XIX. yüzyıl romanlarında geleneksel kahraman sayısının yok denecek kadar azaldığını hatta bazı çağdaş eserlerde kahramanın tamamen ortadan kalktığını belirtir. Ona göre etkisiz, basit, hemen hemen anonim bir kahraman anlayışı gelişirken roman türü kendi içine kapanma eğilimi göstermiştir. Değişen toplumsal ve siyasal şartlar insana olan bakışı da etkilemiş; kuşkusuz bu etki roman kahramanlarının da değişimine yol açmıştır. (Bourneur,1989: 197).

Aydınlanma düşüncesinin devamında modernite ile ortaya çıkan roman, sorunsalları ve anlatmak istediklerini çoğunlukla kahraman üzerinden iletir. Ancak roman kahramanı, artık çağına uygun olarak bireyleşmiştir. Sözel anlatıların kolektif kahramanı modern romanda birey olarak karşımıza çıkar. Destanın evrensel kahramanı romanda öncelikle toplumsal bir tipe, sonrasında ise bireysel dinamiklerle kurulmuş karaktere dönüşür. M. Kayahan Özgül "destanların tamamını romanın büyükbabası saymanın mümkünü yoktur; zira temel bir ayırımla 'destan' dediğimizde bir milletin hikâyesini; 'roman' dediğimizde ise, fertlerin hikâyesini kastederiz" sözleriyle yalnızca şahıs merkezli destanların roman nüvesi taşıdıklarını belirtir(Özgül, 2002: 8).

Romanın, destanın gölgesinden kurtularak kendini kabul ettirmesi XVII. yüzyıla rastlar (Tekin, 2017: 10). İlk roman örneklerinde insan ve insanlığın birkaç problemine dikkat çekilir.

Boccaccio'nun Decameron eseri batı edebiyatının ana eğilimlerinden birini oluşturan cinsellik ögesiyle, Don Quijote siyaset gündeminin dışında kalan hayata dikkat çekmesiyle, Robinson Crusoe ise döneminin toplumunun bireyciliğini anlatması bakımından önemli işlevler görür (Aydın, 2002: 352). İlk roman örneklerindeki bu konular sözel anlatılardan sonra gelişen romanın içeriğindeki değişimin görülmesi bakımından son derece mühimdir. Birey ve bireysel konular romanın ana meselesi haline gelir. Sözel anlatıların kolektif ideal kahramanları ilk roman örneklerinde yerlerini bireye ve tecrübelerine bırakır. Romanın asıl konu olarak bireye odaklanması kahramanın tarihsel yolculuğu açısından gerçekleşen değişimin ana kaynağıdır. Roman kahramanı kendinden önceki kahramanların aksine tüm boyutlarıyla ele alınan gerçek bir bireydir.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yükselen ve iktidara ağırlığını koymaya başlayan burjuva, romanı sahiplenerek onu söylemlerinin aracı olarak görür. Goldmann modern romanın yapı ve gelişimi ile sanayileşmiş toplumlardaki burjuva sınıfının dünya görüşü ve tarihi arasında benzerliklere vurgu yapar. Ona göre sanayileşmiş toplumlarda, niteliğe bağlı feodal değerler (haysiyet, yardımseverlik, iyilikseverlik, aşk gibi) yerini niceliğe bağlı değerlere (para, iktidar, hırs) bırakır. Burjuvazi romanın oluşumuna yön verirken romancı problemlerin farkında olan ancak çözemeyen kişi konumundadır. Romancı gerçek değerleri ararken tüm değerlerin çatıştırıldığı bir savaş alanı yaratır. Roman ise bu değerlerin tartışılmasına en uygun tür olur. Yine bu dönemde burjuvazi hürriyet, eşitlik, kardeşlik ve hoşgörü gibi kavramları insanlığa armağan olarak telakki eder. Burjuvazinin bu "devrimci" dönemine denk gelen klasik romanın kahramanları güçlü ve her şartta başarılıdır. Burjuvazinin tavrı iktidar olduğu dönemde belirsizleşmeye başlar. Çünkü bir yandan devrimci tavrını sürdürmek isterken diğer yandan iktidarını devam ettirebilmek için muhafazakâr davranmak durumunda kalır. Bu durum 1830-1840'lardan itibaren doğrudan doğruya romancının tavrı ve tutumunu da etkiler. Buna paralel olarak romanın belirsizleştiği görülür. Roman kahramanları ise Balzac'ın kahramanlarının aksine her zaman başarılı değildir. Romanda verdikleri mücadele çoğu zaman sonuçsuz kalmaktadır (Aydın, 2002: 353-354).

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında dünya genelinde yaşanan köklü değişimle bireycilik görüşü ortadan kalkmaya başlar. Bu durum romanın genel yapısında da değişikliklere neden olur. XVIII. yüzyılın eyleme dönük, tuttuğunu koparan realist Balzac kahramanı, XIX. yüzyılda tökezlemeye başlar. Modernitenin sunduğu büyük umutlar yerini kuşkulara bıraktıkça kahraman pasifize olur. Artık geleneksel, özüne uygun kahramanların yerini parçalanmış kahramanlar alır. XX. yüzyılın başlarında psikanalizin ortaya çıkışıyla tutarlı, bütünlüklü birey fikri sarsılır ve kişinin tutarlılığına ve şeffaflığına olan inanç erimeye başlar. Edebiyatta da modernizm bu erimeyi kurmaca karaktere yansıtır. Nitekim Virginia Woolf kendi kuşağının

edebiyatının okura zorluk çıkarmasındaki asıl nedeninin psikolojinin karanlık noktaları araştırmaya çalışmasının olduğunu, bunun da yeni kurmaca teknikleri gerektiren ve üreten bir proje olduğunu savunur (MacKay, 2018:113). Tam da bu noktadan itibaren romanda kahraman önce iç dünyasıyla var olmaya daha sonra ise silikleşmeye başlar. Ailesi, geçmişi hatta kendisi bile tanıtılmaya değmez. Bazılarının adı, soyadı olmazken, bazıları yalnızca bir harften ibarettir. Romanda kahraman arka plana itilerek nesnelere ön plana çıkarılır. Yine zaman ve mekân belirsizleşirken roman kurgusunda belirsizlik ve kahramansızlık hâkim olur.

Nathalie Sarraute, denemelerini derlediği Kuşku Çağı (L'Ere du Soupçon) adlı eserinde, XIX. yüzyıl yazarlarının tasarladıkları romanı kuran geleneksel öğelerin artık geçerli olmadığını savunur. Ona göre artık eskilerin özenle kurdukları entrika, canlı olmasına çabaladıkları kişiler, bu kişilerden çıkardıkları tipler ya da karakterler, karakterlerin yaşadıkları eylem ve değişimleri yakalayıp anlatmada gösterdikleri özen önemli değildir. Nitekim yüzyılı açan büyük öncüler örneğin Joyce, Odise'nin kahramanının serüvenlerini Bloom'un serüvenlerine uydurarak, hikâyeye eğlenir. Kafka, Dava ile Şato'da hemen hemen hiç entrikaya başvurmaz. Kişilere gelince, bunlar da çoğu zaman, yazara benzeyen ve hiç değilse olduğu gibi görünen çok şahıslı bir tanrıya dönüşürler (Nedeau, 1981: 11-12). XIX. yüzyılda yaşanan köklü değişimler günümüze dek uzanan sürecin hazırlık safhalarını oluşturur. XX. yüzyılda ise psikolojinin bir bilim olarak kabul görülüp romanlara dâhil edilmesiyle roman ve yapısı değişmeye başlar.

Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin gerçekleşmesi ve buna ek olarak feodalizmin çöküşüyle yükselen burjuvazi yeni bir ekonomik düzeni hazırlar. Bu yeni düzen serbest piyasa ekonomisi olarak da adlandırılan kapitalizm olur ve her topluma farklı şekilde sirayet eder. İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte yaşanan ekonomik gelişmeler toplumun yapısında da değişimlere yol açar. 1789 Fransız Devrimi ile birlikte ise bilinen dünyanın sonu gelir, birey ve toplum artık geri döndürülemez biçimde değişir. Emperyalizmin yükselişi, ulus-devletlerin kurulması, I. ve II. Dünya Savaşı, soğuk savaş dönemi, teknolojik gelişmeler, küreselleşme dünya üzerindeki hemen her topluma farklı zamanlarda ulaşır. Roman ve kahramanı da tüm bu değişim ve dönüşümlerin hem aracı hem de aynası olur. Bireyin dünya düzeni içinde aldığı konum önceleri yüceltilir. O modern çağın akıllı, idealist kahramanıdır. Ancak yaşanan gelişmeler ve değişimler sonucunda birey öznenen nesneye indirgenir. Gittikçe güvenini kaybeder, çağına ve toplumuna yabancılaşır. Bu noktada roman kahramanı artık kahramanın sahip olduğu tarihsel özden uzaklaşmıştır. Çağının kahramanı olması bir yana kendi hayatının dahi kahramanı değildir. O artık kahraman olmayan bir kahraman yani anti-kahramandır.

Anti-kahraman

“Birakın kötülüğü, aslında hiçbir şeyi tam olarak beceremedim: Ne iyi, ne kötü, ne alçak, ne onurlu, ne kahraman ne de böceğin tekiyim.”

Yer Altından Notlar- Dostoyevski

Kahramanlık olgusunun kökenlerini mitoloji ve Antik Çağ edebiyatında bulmak mümkündür. İnsanlığın varoluşundan itibaren kahramanlık varlığını sürdürmüş ve sıkça vurgulanmıştır. Bu nedenle kahraman miti dünya edebiyatında daima ana konulardan biri olmuştur. Sözel anlatıların toplumsal kahramanı modernitenin doğuşuyla birlikte dönüşüm geçirmeye başlar. Özellikle endüstri devrimi sonrasında gerçekleşen toplumsal değişimler, yeni sınıfların ortaya çıkışı ve bu sınıfların oluşturduğu sosyal ilişkiler, öte yandan bilimin öncelendiği akıl çağı dönemiyle birlikte kahraman ve onu kahraman yapan özellikler sorgulanmaya ve değişmeye başlamış; sözel anlatıların toplumsal kahramanı romanlarda kendi hayatının kahramanına dönüşmüştür. Her çağın kendine özgü bir kahramanlık anlayışı mevcuttur. Değişmeyen ise kahramana ve kahramanlığa yapılan vurgudur. Ancak insanın varoluşu ile ortaya çıkan kahraman, varoluş bunalımlarında da ortaya çıkar. Ortaya çıkan bu kahraman alışlageldik kahraman özelliklerini taşımaz. O “yaşamla bağını az ya da çok kaybetmiş, kör topal idare eden insanları” temsil eder artık. Böyle bir kahraman ise olsa olsa “kahraman karşıtı tüm özellikleri kasten” kendinde toplayan bir “anti-kahraman” olabilir (Dostoyevski, 2017: 141). Fyodor Dostoyevski’nin *Yer Altından Notlar(1864)* adlı kitabında ilk kez kullandığı bu terim günümüzde özellikle romanlar, televizyon dizileri ve film sektörü sayesinde son derece popüler haldedir. Ancak tüm popülerliğine rağmen anti-kahraman tanımlanması son derece güç ve muğlak, birden fazla anlam içeren, zıt tanımları bünyesinde bulunduran bir yapılanmayla karşımıza çıkar. Çünkü neredeyse her anti-kahraman kendine özgü özellikler barındırır. Kadiroğlu şu sözlerle bu durumu vurgular:

Romans ve epik çağlarda olduğu gibi farklı devirlerin birbirinden ayrı niteliklere sahip kahramanları olduğu gibi yaratıldığı dönemde belirli özelliklere sahip çeşitli anti-kahramanları da vardır. Her anti-kahraman tektir ve eylemde bulunduğu ve söz söylediği zaman dilimine bağlı olarak kimliğinin saptanması gerekir. Anti-kahramanı tanımlamak amacıyla yapılan genel bir tanım, o karakter için uygun olurken, farklı dönemin ürünü olan bir diğeri için yetersiz, bu nedenle de anlamsız gelebilmektedir: tıpkı pikaresk anti-kahramanın absürt anti-kahramanla bir ilgisinin olmaması gibi. Bu nedenle evrensel, genel-geçer bir tanımdan kaçmak, bunun yerine ilgili döneme özgü özellikleri kapsayan bir tasvir sunmak ve bunu özellikle vurgulamak gerekir (Kadiroğlu, 2014: 32-33).

Anti-kahramanın sözlüklerde farklı özelliklerine değinilmesi de terimin tanımlanmasındaki güçlüğü ortaya koymaktadır:

“1- Bir kahramandan beklenen genel özellikleri taşımayan başkişi. Erişim: 22 Aralık 2018.<https://www.merriam-webster.com/dictionary/antihero>

2- Bir oyun, kitap ya da filmde geleneksel kahraman niteliklerine sahip olmayan başkarakter. “Antihero”. Cambridge Dictionary. Erişim: 22 Aralık 2018.<https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce/antihero>

3- Genel anlamda bir oyunun ya da bir anlatının kahraman nitelikleri taşımayan başkahramanıdır. Bu tip kahramanlara ilk olarak Antik Yunan devri yapıtlarında rastlanır ancak tüm ulusların edebi eserlerinde bulmak mümkündür.” “Antihero”.Britannica. Erişim: 22 Aralık 2018. <https://www.britannica.com/art/antiheroerişimtarihi:22.12.2018>

Sözlük tanımlarında ilk dikkat çeken nokta muğlaklıktır. Tanımlar, anti-kahramanın ne olduğu değil ne olmadığı üzerinde yoğunlaşır. Anti-kahramanın çetrefilli yapısı tanımlardaki bu muğlaklığın doğmasında oldukça etkilidir. Çünkü anti-kahramanı tanımlamadaki zorluklardan biri de kendisinin ortaya çıkmasını sağlayan kavram olan kahramanın tanımındaki güçlükleri de bünyesinde taşımasıdır. Bu nedenle anti-kahramanın tanımı ne olduğu üzerine değil ne olmadığı üzerine yoğunlaşır. Ancak son derece yüksek kullanım sıklığına, karışık ve karmaşık doğasına karşın anti-kahramanı sadece kahraman olmayan başkişi olarak tanımlamak mümkün müdür? Sorusunun cevabını bulmak da son derece güçtür. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise, anti-kahraman kullanımında kastedilenin eserdeki başkahraman- başkişi- ana karakter oluşuyla ortaya çıkar. Çünkü başkahraman teriminin tanımlanmasında da farklılıklar vardır. Dünya edebiyatında karakter türlerinde yapılan sınıflamaya karşın Türk edebiyatında üzerinde henüz uzlaşma sağlanamamış konulardan biri de tip, kahraman, karakter, kişi kavramları arasındaki farkların ve benzerliklerin neler olduğudur. Bu nedenle edebi metin incelemelerinde birer terim olarak kullanılan tip, kahraman, karakter, kişi kavramlarının anlam alanları da oldukça bulanıktır. Çoğu kez bu terimlerin birbirleriyle eş anlamlı olarak kullanıldıkları görülür (Boynukara, 2002: 174). Tip ve karakter arasındaki ilişki 1960’lı yıllardan itibaren edebiyatımızda sık sık tartışılır ancak bazı roman kişilerinin hem bir tip hem de karakter olarak görülmesinden ötürü, kesin sınırlarla birbirinden ayıramayacağı ileri sürülür (Huyugüzel, 2018: 260). Tip, karakter, başkişi, kahraman kavramlarının anlam alanlarındaki bulanıklıklardan dolayı anti-kahramanı anlamak için karşıtlık ilkesinden yararlanmak ve neyi içermediğini ortaya koymak gerekir. Anti-kahraman günümüzde kötü kahraman ve karşıt-zıt kahraman ile karıştırılmakta ya da bu isimlendirmelerle anlatılmaya çalışılmaktadır. Ancak tüm bu isimlendirmeler anti-kahramanın zaten karmaşık olan doğasını daha da karmaşık hale getirir. Kötü kahraman (kişi, karakter) genellikle ana kahramanın karşısına konumlandırılan suç

işlemeye, kötülük yapmaya meyilli, merhametsiz ve zalim bir karaktere sahip olan kişilerdir (Huyugüzel, 2018: 272). Karşıt-zıt kahraman(karşı-muhalif kişi) ise yine ana kahramanın karşısına konumlandırılan ve onu engellemeye, yıpratmaya, yolundan döndürmeye çalışan, genellikle ikinci derecede önemli kişilere denir (Huyugüzel, 2018: 268). Chris Baldick *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*(2001)'de bu konuya dikkat çekerek anti-kahramanın karşıt kahraman (antagonist) ya da kötü kahraman (villain) ile karıştırılmaması gerektiğini belirtir (Baldick, 2001: 13).

A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory (2013) adlı sözlüğün yazarı J. A. Cuddon anti-kahramanı, kahraman olmayan ya da kahramanın eski tarz bir çeşidi olan güçlü, cesur ve becerikli kahramanın antitezi olarak tanımlar. Kahramanın başarılı olma özelliğinin aksine anti-kahraman başarısızlığı meslek olarak edinen kimsedir. Yine anti-kahramanın beceriksizlik, şaşkınlık, şanssızlık ve zayıflık gibi özelliklerinin kaynağının Yunan Yeni Komedi olduğu, bu gibi özellikleri barındıran en erken örneklerden birinin ise Don Kişot olduğunu belirtir (Cuddon, 2013: 41). Baldick, anti-kahramanı bir oyun ya da anlatının, romans ve epiğin geleneksel kahramanlık özelliklerinden yoksun merkez karakteri olarak tanımlar. Bu tür kahraman olmayan karakterlerin Don Kişot'tan bu yana idealist kahramanlığı parodiye maruz bırakan Batı romanının önemli bir özelliği olduğunu söyleyerek Flaubert'in Emma Bovary(*Madam Bovary,1857*) ve Joyce'un Leopold Bloom (*Ulysses, 1922*) adlı kahramanlarını, anti-kahramanca sıradanlığın ve yetersizliğin göze çarpan örnekleri olarak verir. Anti-kahramanın çoğu modern romanda, koşulların baskısı altında kalan eylemsiz başkişi olduğunu da belirtir (Baldick, 2001: 13). M. H. Abrams, *A Glossary of Literary Terms* (1999) çalışmasında anti-kahramanı, ciddi bir eserin geleneksel başkişisi veya kahramanı ile büyük ölçüde uyuşmayan, modern bir romanın veya oyunun başkişisi olarak tanımlar. Kahramanın geleneksel görünümünün yerine anti-kahraman küçük, cahil, pasif, etkisiz veya sahtekârdır. Abrams, kahraman olmayan başkişilerin on altıncı yüzyıl pikaresk romanında kullanılmaya başlandığını belirtir.(Abrams, 1999: 11). Ömer Faruk Huyugüzel *Eleştiri Terimleri Sözlüğü* (2018) adlı çalışmasında anti-kahramanı, hikâye, roman ve oyunlarda geleneksel kahramanlara özgü özelliklerin zıddı olan özelliklere sahip başkişiler olarak tanımlar. Bazı eserlerde başkişiler; sıradan, zayıf, aciz, beceriksiz, ahlaksız ve hatta pikaresk romanlarda veya macera romanlarında olduğu gibi aşağılık, üçkâğıtçı veya sahtekâr kişiler olabilirler. Başarısızlıklarından ötürü örnek alınacak kişiler değildir. Bu tür kahramanların en eski örneği şövalye romanlarındaki ideal kahramanları hicvetmek için yazılan Cervantes'in *Don Kişot*'udur. Huyugüzel, Türk edebiyatında ise Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* (1896) romanının başkişisi Bihruz Bey'i, Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak*'ının (1922) başkişisi Seniha'yı ve Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel*'inin (1973) başkişisi Zebercet'i anti-kahramana örnek gösterir.(Huyugüzel, 2018: 52).

Victor Brombert, yapılan tüm tanımların aksine, birçok farklı anti-kahraman karakterinin varlığından dolayı terimin tek bir tanımının veya tasvirinin neredeyse imkânsız olduğunu öne sürer ve anti-kahramanı birçok yüze sahip bir adam olarak tanımlar (Brombert, 1999: 1). Anti-kahramanlar antik çağdan itibaren türlü türlü görünümle günümüzün dünyasına ulaşırlar. Trajik kurban, pikaresk kahraman, absürd kahraman... Yabancı, uyumsuz, ikiyezlü, kaybeden, depresif, korkak, olabildiği gibi açgözlü, fırsatçı, bencil, şehvetli ve kıskanç da olabilir. Yine nihilist, sinik, şüpheli, ironik ya da eylemsiz olabileceği gibi, karanlık tarafları olan bir asi, isyancı da olabilir. Bu nedenle anti-kahraman geniş anlamda kahraman olmayan, kahramanlık özelliklerini taşımayan başkişi olarak tanımlanır.

Anti-kahramanın Kökeni

Anti-kahramanın arketipine bakıldığında yukarıda da belirtildiği gibi karşımıza Antik Çağ destanları, Yunan tragediyaları ve İspanyol Edebiyatının pikarolarının çıktığını görülür. Antik çağ destanlarının kahramanlarının doğasında bazı anti-kahramanca özellikler olduğu göze çarpar. Bu görüşe paralel olarak Rosette C. Lamont Odise'nin edebiyat tarihindeki ilk anti-kahraman olabileceğini öne sürer. Odise yalnızca komedi unsurları içerdiğinden ya da Frye'in 'altmimetik kahraman' kipine ait olduğundan değil, aynı zamanda karakteri kahramanlığa uygun özelliklere sahip olmadığından anti-kahramandır (Lamont, 1976: 8-15). Rivers, ise İspanya'nın ilk gerçek anti-kahramanının, şövalye romanslarının bir parodisi olan *Tormesli Lazarillo* (1554) olduğunu ifade eder (Rivers, 1976: 25). 1554 yılında İspanya'da anonim olarak kaleme alınan *Tormesli Lazarillo* (*Lazarillo de Tormes*) birçok eleştirmen tarafından pikaronun edebiyat dünyasına adım attığı ilk eser olarak kabul edilir. Erkenden hayata atılmak zorunda kalan ve toplumun çürümüşlüğü karşısında hiç vakit kaybetmeden bu duruma uyum sağlayan, sınıf atlamak için dürüstlük ve çalışkanlık yerine hileyi ve üçkâğıdı kullanmaktan çekinmeyen Tormesli Lazarillo kendinden sonra gelen birçok kitaba esin kaynağı olduğu gibi pikaresk türünün de temellerini atar. Lazarillo'nun hayatta kalma mücadelesi eserin ana ekseninde gibi görünse de eserde İspanyol toplumunda derinleşen sınıfsal farklılıkların yarattığı toplumsal çözülme gerçekçi bir biçimde sunulur. Birçoklarınınca türün ilk örneği olarak kabul edilen Lazarillo daha sonra yazılacak eserlerin sınıflandırılması açısından bir kılavuz niteliği kazanır ve pikaresk romanın özelliklerini belirlemede ana kaynak görevi görür (Özmen,2016: 73-74). Toplumda gerçekleşen sınıfsal farklılıkların ve çözümlerin bir yansıması olan Lazarillo tarihin akışıyla birlikte anti-kahraman kimliğinde karşımıza çıkar. Çalışmasıyla İspanyol edebiyatının önemli yapıtlarında yer alan anti-kahraman arketipini tanımayla çalışan ve terimle gelişen imgenin simgesel ve toplumsal özelliklerini irdeleyen Gökşenli, farklı yüzyıllar ele alındığında önceleri klasik kahraman özellikleri sergileyen roman başkişilerinin, dönemin farklı toplumsal gerçeklerinin ve

yazınsal ihtiyaçlarının bir sonucu olarak zamanla anti-kahramana dönüştüğü ifade eder. Kahramanın itibarsızlaştırılmasıyla birlikte bu roman kişileri artık epik öykülerdeki gibi ilahi varlıklar olarak değil, birer “kaybeden” olarak tanımlanırlar (Gökşenli, 2017: 97).

Anti-kahramanın Gelişimi

Parla'nın deyimiyle insanın vücuduna daha yakın bakabilen Rönesans döneminde edebiyatta da insana yönelik gerçekleşir ve yeni karakterler boy gösterir. Faust, Don Kişot, Don Juan ve Hamlet daha sonra Batı edebiyatının tekrar tekrar dirilteceği tipler olurlar. Bu karakterler Ortaçağda, günahla sevap, gerçekle yanılısama, eylemle eylemsizlik, aşkla şehvet arasında çizilen kalın sınırları bulandırarak modern anlamda anlatının da doktrinden uzaklaşıp bireye odaklanmasının ilk ve belirleyici örneklerini oluştururlar. Rönesans'ı izleyen Aydınlanma Çağı'nda insan doğası bir kez daha tanımlanmaya çalışılır. Aydınlanma düşünürlerinin de katkısıyla davranışçı psikolojinin temelleri atılır. Buna göre hedonist insan doğası, arzuları ile akıl, vicdanı arasında sıkışır. Bireyin yararına olan ise bu durumu dengelemesidir. Bu dengeyi gerçekleştiren kahraman ise Daniel Defoe'nin Robinson Crusoe'si olur. Böylece XVIII.yüzyıla gelindiğinde batı edebiyatının temel mitik karakterleri tamamlanır. Yirminci yüzyıla gelene kadar Avrupa romanında kişileştirmeler hep bu mitik karakterlerin özelliklerinin değişik ölçülerde karışımıyla yapılır. XIX.yüzyılın sonunda ise bunlara bir yenisi eklenir. Bu karakter, Joyce'un Stephen Dedalus'unda en yetkin ifadesini bulan ve Dedalus'la akrabalığı vurgulanan marjinal sanatçı tipidir. XX.yüzyıl Avrupa edebiyatında bu tipin de katkısıyla modernist bir marjinalleşme gerçekleşir. XVII.yüzyılın Pikaro tipi psikolojik derinlik kazanarak romanlarda kahraman(başkişi) olur. Pikaro Joyce, Mann, Musil, Hesse, Camus gibi yazarlarda psikolojik ve felsefi derinlik kazanarak sanatçılara ya da horlanan, ezilen ve toplumla uyuşamayan anti-kahramanlara dönüşür. Bunun nedeni ise, modernist yazarların, parçalanmış modern yaşamı sürdürebilmenin tek mümkün yolunun, o yaşama aynı parçalanmışlıkla yanıt vermek olduğunu düşünmeleridir. (<http://www.izdiham.com/jale-parla-edebiyatta-karakter-ve-tip> Erişim: 25 Aralık 2018). Anti-kahraman bu doğrultuda yaşanan kültürel kıyametin ve parçalanma duygusunun ifade aracı olarak kullanılır. Modernite kendisine böyle bir kahramanlık markası yaratır. Modern anti-kahramanların kimliğinde yaşanan parçalanma modern kültürel parçalanmanın yansımasıdır. (Niemneh, 2013: 88). Bu noktada parçalara ayrılarak düzenlenen modern hayatın kahramanı, modern anti-kahraman olur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası metinlerde kendini gösteren anti-kahraman modern anti-kahraman olarak adlandırılır. Quin de anti-kahramanın her ne kadar ilk edebi metinlerde zaman zaman yer alsada da, Frye'in deyimiyle 'ironik kipe' ait dönemde yazılan modern eserlerin bir esası olduğunu vurgular. Modern anti-kahraman prototipinin ise Dostoyevski'nin 'yer altı adamı' olduğunu ifade eder (Quinn, 2006:

29). Dostoyevski'nin yer altı adamını tanımlamak için ilk kez kullandığı anti-kahraman, XIX.yüzyıl Rus edebiyatında oldukça sık boy gösterir. Moran, XIX. yüzyıl Rus edebiyatında ağır basan ve "gereksiz adam" olarak bahsi geçen bu tipe vurgu yapar. Gereksiz adam, parlak zekâlı, duyarlı ama karamsar, bir işe yaramayan topluma karşı olumsuz bir yapıya sahiptir. Bazen iyi niyetli ya da ümitli olsa bile, eyleme geçemez ve sonunda hep yenilgiye uğrar. İlk defa Puşkin kahramanı Onegin için bu deyimini kullanılır. Yine Lermontov'un *Zamanımızın Bir Kahramanı*'ndaki(1840) Peçorin, Turgenyev'in *Rudin*'i (1856) bu tipin örneklerindedir. Moran, Gonçarov'un *Oblomov*'unu (1859) ise bu tipin en iyi örneği olarak görür. Başta ülkücü bir genç olan Oblomov hükümetle yaşadığı sorunlar sonucunda karamsarlığa kapılır ve sonunda zamanın tümünü yatakta pinekleyerek geçirir (Moran, 2017: 60-61). Tüm bu gereksiz adamlar kendilerinden sonra gelecek olan kahramana örnek teşkil ederler. Nitekim bütün değerlerin hızla değiştiği çalkantılar ve belirsizliklerle dolu modern çağda varoluşunu anlamlandırmakta zorlanan, hem kendisine hem de topluma yabancılaşmış bireyin açmazlarını konu alan Franz Kafka'nın *Dönüşüm*'ü (1915), Herman Hesse'in *Bozkırkurdu* (1927), Louis-Ferdinand Celine'in *Gecenin Sonuna Yolculuk*'u (1932), Jean-Paul Sartre'in *Bulantı*'sı (1938), Albert Camus'nün *Yabancı*'sı (1942), Saul Bellow'un *Boşlukta Sallanan Adam*'ı (1944) gibi birçok modern romanın *Yeraltından Notlar*'ın açtığı yoldan ilerlediğini söylemek yanlış olmaz (Liktör, 2016: 39).

Marshall Berman'ın belirttiği gibi modern olmak, kişiye bir yandan serüven, güç, coşku, gelişme, kendini ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat ederken; diğer yandan sahip olduğu her şeyi, bildiği her şeyi, olduğu her şeyi yok etmekle tehdit eder. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçer; modernliğin, bu anlamda insanlığı birleştirdiği söylenebilir. Ancak paradoksal bir birliktir bu, bölünmüşlüğü birliktir: Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak, Marx'ın deyişiyle "katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği" bir evrenin parçası olmaktır (Berman 2013: 27). İşte modern anti-kahraman tam da bu evrenin parçası olamayan, parçalanmış, evrenle baş edemeyen, yalnız, uyumsuz ve umursamaz kahramandır. Köken olarak antik çağa kadar uzanan anti-kahraman asıl yükselişini moderniteyle gösterir. Bilimsel ve endüstriyel gelişmeler ışığında toplumu ve geleneksel sosyal düzenlemeleri yeniden şekillendirmeye başlayan Modernizm düşüncesi ile birlikte edebiyatın ve kahramanlarının evrimi de gerçekleşir. Değişen sosyo-kültürel ortam kahramanlık ideallerinin değişmesine ve hatta ortadan kalkmasına neden olur.

Anti-kahramanın ortaya çıkış ve gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda, özellikle savaş sonrası dönem yapıtları dikkat çekicidir. Savaş sonrası oluşan sosyal ve politik ortamın ifade aracı anti-kahramanlar olur. Rosette C. Lamont anti-kahraman karakterlerin edebiyat eserlerinde özellikle insanlığın bir tür kültürel gerileme veya sosyal krizle karşı karşıya kaldığı,

umut, inanç, idealler, değerler ve ahlaki kayıplarla tehdit edildiği zamanlarda ortaya çıktığını ifade eder. (Lamont, 1976: 21-22). Klasik kahramanların büyüklüğü, asaleti, zarafeti ve gücünden yoksun olan modern kahraman, modern dönemin gereklilikleri ve ihtiyaçlarını karşılar. Bu nedenle anti-kahraman modern insanın karşılaştığı bütün krizlerin tipik bir temsilcisi haline gelir.

Sonuç

Görevini başarıyla yerine getirerek kendini bulan ve tanrı olan antik kahraman XIX. yüzyıl ve sonrasında artık çok uzaklarda kalır. Modernitenin ilk kahramanı ise yaşamın tüm karmaşıklığına rağmen her gün yeniden kendi benliğine sıkıca sarılarak ideallerini gerçekleştirmeye çalışandır ancak bu her zaman mümkün olmaz. XIX ve XX yüzyıl edebiyatı hayal kırıklığına uğrayan kahramanların çağı olur. Kahraman modernitenin büyük anlatılarının somut karşılığını bulamamış olması akıl ve rasyonaliteye olan güveni sarsmaya başladığı için duyguları ve sezgileri ile hareket eder. Ancak yaşanan dönemin gerçekleri, yaptıkları seçimler bu kahramanları gitgide melankoliye ve depresyona sürükler. Değişen ve dönüşen toplumsal yapı ve kurallar kahramanın özelliklerini de değiştirir. Sözel edebiyat eserlerinde çoğunlukla kahramanın değiştirici ve dönüştürücü gücünden bahsedilir. Kahraman ait olduğu toplumun desteğini arkasına alıp serüvenden serüvene koşarken değişimi, dönüşümü gerçekleştirir. Moderniteyle değişen insan ve toplum algısının sonucunda bireyciliğe ve bireysel eylemin önemine yapılan tüm vurguya rağmen kahraman artık değiştirici, dönüştürücü gücünü koruyamaz. Köklü ve hızlı gerçekleşen toplumsal değişimler bireyi uyum sağlamaya zorlar. Ancak uyum sağlamak her zaman için kolay değildir. Uyum sağlamayı beceremeyen ya da kabul etmeyen kahraman yalnızlaşmaya, yabancılaşmaya ve toplumdaki kopmaya ya da ona düşman olmaya başlar. Bu noktadan sonra ona düşen görev değiştirmek dönüştürmek değil kuşku uyandırmaktır. Anti-kahraman köklerini antik çağdan ve arketipik kahramandan alsa da modernitenin bireyciliğe ve bireysel eyleme vurgu yapan kahramanının eylemsiz, uyumsuz, işlevsiz hale gelmesiyle oluşan kahramanıdır. İçinde bulunduğu dönemin toplumsal değerleriyle uyumsuz, çoğunlukla o değerleri eleştirmek, yermek ve hatta yerinden sarsmak amacıyla kurgulanan ancak bunu yaparken eyleme değil eylemsizliğe, başarıya değil başarısızlığa, değişime karşı aynı kalmaya vurgu yapan başkarakterdir.

KAYNAKÇA

Abrams, M. H. A. *Glossary of Literary Terms*. Seventh Edition. Earl McPeck. 1999.

Aydın, Ertuğrul. "Roman ve İnsan". *Hece Sayı:65/66/67*. (Mayıs/Haziran/Temmuz 2002): 352-358.

- Baldick, Chris. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Newyork: Oxford Univercity Press. 2001.
- Berman, Marshall. *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Çev. Ümit Altuğ-Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları. 2013.
- Bourner, Roland – Quellet, Real. *Roman Dünyası ve İncelenmesi*. çev. Hüseyin Gümüş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1989.
- Brombert, Victor H.. *In Praise of Antiheroes: Figures and Themes in Modern European Literature, 1830-1980*. University of Chicago Press. 1999.
- Boynukara, Hasan. “Karakter ve Tip”. *Hece* Sayı:65/66/67. (Mayıs/Haziran/Temmuz 2002): 174-187.
- Campbell, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. çev. Sabri Gürses. İstanbul: Kabalıcı Yayınları. 2013.
- Cuddon, J.A.. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. U.K: Blackwell Publishers. 2013.
- Dostoyevski, Fyodor. *Yer Altından Notlar*. İstanbul: Everest Yayınları. 2017.
- Eco, Umberto. *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. çev. Kemal Atakay. İstanbul: CanYayınları. 2009.
- Forster, E.M. *Roman Sanatı*. çev. Ünal Aytür. İstanbul: Adam Yayınları. 2001.
- Frye, Northrop. *Eleştirinin Anatomisi*. çev: Hande Koçak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2015.
- Gökşenli, Ebru Yener. “16. ve 20. Yüzyıl İspanyol Romanında Anti-Kahramanın Gelişimi”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)* 2017 (38): 95-110.
- Huyugüzel, Ö. Faruk. *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları. 2018.
- Kantarcioglu, Sevim. *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık. 2007.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergah Yayınları. 2001.
- Kadiroğlu, Murat. *Savaş Sonrası (1950-1960) İngiliz Tiyatrosunda Anti-Kahraman*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. 2014.
- Laftsidis, Athanassios. *Homeros'ta Yunan Kahraman Tipleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 1993.
- Lamont, Rosette C. “From Hero to Anti-Hero.” *In The Anti-Hero: His Emergence and Transformations* ed. By Lilian R. Furst, James D. Wilson. Georgia State UP: Atlanta: (1976): 1-23.
- Liktor, Coşkun. “Muharrem Ya Da Modern Bireyin Bir Yeraltı Adamı Olarak Portresi”. *Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler* 12. (yayına hazırlayan) Deniz Bayraktar. İstanbul: Bağlam Yayınları (2016). s. 39-54.
- MacKay, Marina. *Roman Nedir?*. çev. Fazilet Akdoğan Özdemir. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. 2018.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları. 2017.
- Nedeau, Maurice. “Yeni Roman ve Alain Robbe-Grillet”. çev. Asım Bezirci. *Yeni Roman*. A. Robbe Grillet. İstanbul: Yazko. 1981.
- Niemneh S.. “The Anti-Hero in Modernist Fiction: From Irony to Cultural Renewal”. *Mosaic: A Journal For The Interdisciplinary Study Of Literature* Volume 46, Number 4, (December 2013): 75-90.
- Özgül, M. Kayahan. “Romanın Hikâyesi”. *Hece* Sayı:65/66/67. (Mayıs/Haziran/Temmuz 2002): 7-15.
- Özmen, Emre. *Değişen Toplumsal Düzen Işığında İspanyol Edebiyatında Bir (Anti) Kahraman Olarak Kadın Pikara İmgesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. 2016.

Quinn, Edward. *A Dictionary of Literary and Thematic Terms*. Second Edition. Newyork: Facts On File. 2006.

Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat. 2017.

Rivers, Elias L.. “The Anti-Hero in Spain”. *In The Anti-Hero: His Emergence and Transformations*. Ed. Lilian R. Furst, James D. Wilson. Georgia State UP: Atlanta: (1976): 23-27.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Britannica. “Antihero”. Erişim: 22 Aralık 2018. <https://www.britannica.com/art/antihero>

Büyük Türkçe Sözlük. “Kahraman” Erişim: 20 Aralık 2018. <http://sozluk.gov.tr/Cambridge>
Cambridge Dictionary. “Hero”. Erişim: 20 Aralık 2018.

<https://dictionary.cambridge.org/tr/>

<http://www.izdiham.com/jale-parla-edebiyatta-karakter-ve-tip> Erişim: 25 Aralık 2018.

Cambridge Dictionary. “Antihero”. Erişim: 22 Aralık 2018.

<https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce/antihero>

Dictionary. “Antihero”. Erişim: 22 Aralık 2018. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/antihero>

“Kahraman” Erişim: 20 Aralık 2018 <http://www.nisanyansozluk.com/?k=kahraman>

Oxford Dictionaries. “Hero”. Erişim: 20 Aralık 2018.

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/hero>